

نقش روستاییان در توسعه محلی

عواملی نظیر افزایش درآمدهای نفتی در دهه‌های اخیر، شتابزدگی در توسعه کشور، غلبه نظام برنامه‌ریزی بخشی و توجه به رویکرد متمرکز بالا به پایین و ... سبب شد که طی چند دهه، نسبت جمعیت شهری به روستایی معکوس شود (در گذشته، ۷۱ درصد جمعیت ایران روستایی بود و ۲۹ درصد شهری). برخی مهاجرت‌های اجباری سبب انتقال مشکلات روستائیان به حاشیه شهرها شده و منجر به تشدید برخی آسیب‌های اجتماعی شده است. اخیراً نهادهای دولتی، حاکمیتی و غیردولتی بسیاری (موسسات خیریه، تشکلهای مردم نهاد، بنگاه‌های بخش خصوصی در قالب مسئولیت اجتماعی، دانشگاه‌ها و ...)، با رویکردهای مختلف، مشغول فعالیت در روستاها هستند و جهت تحقق توسعه محلی تلاش می‌کنند. سؤال مهمی که مطرح است، این است که نقش خود روستائیان و عشایر در این فرآیند چیست؟

بدیهی است بدون مشارکت فعال و همکاری جامعه محلی در فرآیند توسعه روستایی، شانس موفقیت بیرونی‌ها (نیروهای حمایت‌کننده بیرونی از بخشهای مختلف دولتی و غیردولتی) خیلی کم است. تحقق توسعه درون‌زا، متوازن و پایدار نیاز به مشارکت همه اعضای جامعه محلی دارد. البته از ظرفیت سایر افراد اصالتاً روستایی که در حال حاضر، در شهرهای کوچک و بزرگ زندگی می‌کنند نیز می‌بایست استفاده نمود. افرادی که عرق و علاقه به زادگاه خویش داشته و دغدغه آبادانی و توسعه روستا و منطقه خویش را دارند.

به نظر میرسد که جامعه محلی (روستایی و عشایری) با شناختی که از روحیات، فرهنگ، آداب و رسوم، سوابق تاریخی منطقه خویش، شرائط اقتصادی- اجتماعی جامعه محلی و وضعیت منابع طبیعی و محیط زیست محل سکونت خود دارند، بهتر و دقیق‌تر میتوانند در ترسیم نقشه راه آبادانی و پیشرفت منطقه خویش (تهیه برنامه توسعه محلی) مشارکت و همفکری نموده و سپس در مرحله پیاده‌سازی و اجرای آن برنامه نیز با جان و دل همکاری خواهند نمود زیرا نسبت به برنامه تهیه شده احساس تعلق خاطر دارند (از ابتدای تدوین آن برنامه، درگیر موضوع بوده و مشارکت داشته‌اند).

تجربیات داخلی و خارجی حاکی از آن است که اعضای جامعه محلی (روستایی و عشایری)، در محورها و زمینه‌های ذیل می‌توانند مشارکت فعال و نقش‌آفرینی داشته باشند:

الف- بسیج اجتماعی و آماده‌سازی و بسترسازی (فعالیت‌های فرهنگی- اجتماعی)

- ۱- شناسایی افراد دغدغه‌مند و علاقمند به توسعه محلی (افراد ساکن در روستا و یا خارج از روستا)
- ۲- شناسایی نخبگان و خبرگان محلی و دعوت از ایشان جهت همراهی و همکاری در فرآیند توسعه محلی
- ۳- شناسایی سرمایه‌های نمادین و استفاده از ظرفیت آنها در فرآیند تدوین و اجرای برنامه توسعه محلی
- ۴- تشکیل گروهی از افراد فوق و سایر صاحب‌نظران و اندیشمندان مورد وثوق بعنوان اتاق فکر توسعه محلی

- ۵- افزایش روحیه مشارکت، تعاون و مسئولیت پذیری در بین اعضای جامعه محلی
- ۶- هماهنگی با مسئولین محلی (اعضای شورای اسلامی روستا، دهیار و بخشدار و ...)
- ۷- جمع آوری اسناد و گزارشات موجود مربوط به روستا و منطقه (طرح هادی روستا، نتایج مطالعات طرح توسعه و یا آمایش سرزمین شهرستان، مطالعات منابع طبیعی و یا محیط زیست موجود و نظایر آن)
- ۸- شناخت وضع موجود و آسیب شناسی و ریشه یابی مشکلات و بررسی عوامل و دلایل عقب ماندگی منطقه
- ۹- بررسی و اولویت بندی مسایل و مشکلات موجود در سطح روستا
- ۱۰- تدوین چشم انداز آبادانی و پیشرفت متناسب با شرایط محیطی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و امنیتی منطقه

۱۰- تدوین نقشه راه و تهیه برنامه اقدام محلی (در ابعاد مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، نهادی و محیط زیستی)

۱۱- تلاش در زمینه توانمندسازی روانشناختی - انگیزشی (خودباوری، اعتماد به نفس، خودتکایی و تغییر نگرش)

۱۲- تقویت سرمایه اجتماعی (اعتماد درون گروهی و برون گروهی، مسئولیت پذیری، مشارکت و پاسخگویی) و بسیج اجتماعی مردم محلی جهت تشکیل گروه های همیار اشتغال و توسعه محلی

ب- تشکیل گروه های همیار (فعالیت های اجتماعی و نهادی)

- ۱- شناسایی و رفع موانع کارگروهی
- ۲- تشکیل گروه های همیار متناسب با شرایط محلی (تعداد گروه ها، تعداد اعضای هر گروه و ترکیب آنها کاملاً اختیاری و بر اساس نظر خود جامعه محلی تعیین میشود) و تسهیل فضای گفتگو و ارتباط در گروه و در سطح اعضای جامعه محلی
- ۳- تدوین مرامنامه گروه و همچنین تدوین اساسنامه صندوق اعتباری خرد متعلق به گروه
- ۴- برگزاری جلسات مشورتی و هم اندیشی مرتب و منظم در بین اعضای گروه های تشکیل شده جهت بررسی و تحلیل وضع موجود و همچنین تعیین راهکار مناسب جهت بهبود معیشت اعضای گروه و ساماندهی اوضاع و شرایط محلی (هر گروهی نقش یک مرکز رشد را ایفا می کند)
- ۵- ارزیابی و برنامه ریزی مشارکتی جهت تدوین نقشه راه آبادانی و پیشرفت روستا (با در نظر گرفتن تعاملات با روستاهای همجوار و نیز ارتباط شهر و روستا، جریان منابع، زنجیره ارزش و ...)
- ۶- مدیریت تضاد و تعارض و حل اختلاف

ب- تشکیل صندوق های اعتباری خرد و شروع فعالیت های اقتصادی

- ۱- تشکیل صندوق های اعتباری خرد جهت جمع آوری پس اندازها و اعطای وام به اعضای صاحب ایده برای راه اندازی کسب و کارهای خرد و خانگی و کوچک
- ۲- تلاش در جهت راه اندازی کسب و کارهای گروهی با استفاده از ظرفیت اعضای صندوق و بستگان ایشان
- ۳- علاوه بر فعالیت های کشاورزی و دامپروری، استفاده از پتانسیل های موجود در روستا جهت توسعه گردشگری و بومگردی، جمع آوری و یا کاشت گیاهان دارویی، فرآوری محصولات کشاورزی و دامی، تولید مجدد صنایع دستی و صنایع روستایی فراموش شده، احیای مراسم آئینی و سنتی و حفظ اصالت و هویت روستا یا جامعه عشایری، ارایه غذاها و دمنوش های محلی، زنبورداری و تولید عسل، عرق گیری و گلابگیری و ...
- ۴- شناسایی و مستندسازی دانش بومی و انتقال مهارت های خبرگان محلی به جوانترها و افراد علاقمند
- ۵- تقسیم کار در بین اعضای گروه ها متناسب با تخصص و علاقه ایشان (تکمیل زنجیره تامین، زنجیره ارزش و زنجیره توزیع محصول)
- ۶- استفاده از ظرفیت فضای مجازی جهت بازاریابی و فروش محصولات محلی و حذف واسطه ها
- ۷- تلاش در زمینه بسته بندی و برندسازی محصولات تولیدی و تبلیغ و معرفی آنها از طرق ممکن

ج- آموزش، ظرفیت سازی و مهارت آموزی

- ۱- نیازسنجی آموزشی و درخواست ارایه خدمات آموزشی و ترویجی توسط مراجع ذیربط جهت استفاده بهینه از منابع موجود و افزایش بهره وری
- ۲- آموزش های مرتبط با مهارت های زندگی و سبک زندگی
- ۳- شناخت ابعاد شخصیتی برای انتخاب زندگی شغلی
- ۴- ارایه خدمات آموزشی و ترویجی به بهره برداران محلی (توسط مرکز آموزش فنی - حرفه ای و یا سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی و یا مراکز آموزشی و ترویجی بخش خصوصی)
- ۵- شناسایی فرصت های کسب و کار و خلق ایده و مدل های اعتبارسنجی ایده (با توجه به مزیت های منطقه)
- ۶- آشنایی با برنامه ریزی نتیجه محور و ابزارهای برنامه ریزی مشارکتی و اجتماع محور
- ۷- تلاش در زمینه مهارت آموزی و حرفه آموزی متناسب با نیازها و پتانسیل های منطقه بخصوص فناوری های نوین
- ۸- تشویق اعضای گروه ها و صندوق ها به خلاقیت و نوآوری در زمینه تولید و یا ارایه خدمات جدید
- ۹- فراگیری فنون مذاکره و مطالبه گری جهت مراجعه به دستگاه های دولتی ذیربط
- ۱۰- آشنایی با تکنیک های پایش و ارزیابی مشارکتی
- ۱۱- مسایل حقوقی و ثبتی هر نوع کسب و کار و آشنایی با قوانین کار و پوشش بیمه ای و بازنشستگی

د- نهادسازی، شبکه سازی و خدمات پشتیبانی

- ۱- شناسایی و تحلیل ذینفعان و دست اندرکاران کلیدی و اولویت بندی ایشان جهت جلب همکاری
 - ۲- برگزاری جلسات مشترک با مسئولین محلی و مذاکره و مطالبه جهت حمایت از ایده های جامعه محلی
 - ۳- شناسایی مدل کسب و کار و انتخاب بهترین مدل برای ایجاد فعالیت کارآفرینانه
 - ۴- شناسایی روشهای بهینه سازی فرایند مدیریت کسب و کار و شناخت مدل های بازاریابی
 - ۵- شناسایی روشهای پایدارسازی کسب و کار
 - ۶- بررسی روشهای مختلف تامین مالی جهت کمک به بهبود و یا توسعه کسب و کارهای محلی
 - ۷- سازماندهی، شبکه سازی و تاسیس شرکت تعاونی فراگیر جهت حمایت از صندوق های اعتبارات خرد و بهبود تولیدات روستایی و عشایری
 - ۸- پیگیری لازم جهت توسعه زیرساختهای مورد نیاز در منطقه و زیباسازی روستا (مدیریت پسماند)
- مطمئناً حفظ استقلال، پویایی و کارآمدی اتاق فکر و گروه توسعه روستایی و رعایت مبانی علمی و تخصصی و نیز توجه به ملاحظات هویتی (حفظ هویت و اصالت جوامع روستایی و عشایری)، فرهنگی، اجتماعی، نهادی، اقتصادی، محیط زیستی، کالبدی، فضایی (مزیت‌های نسبی و رقابتی منطقه)، سیاسی و امنیتی و همچنین ملاحظات پایداری، تاب آوری، درون‌زایی و برون‌نگری، موفقیت و اثربخشی برنامه های تهیه شده را تضمین می‌کند.

سید ابوالفضل میرقاسمی، فعال در حوزه توسعه روستایی